

STAN I MEMORIJALNA ZBIRKA ARHITEKTA VIKTORA KOVAČIĆA

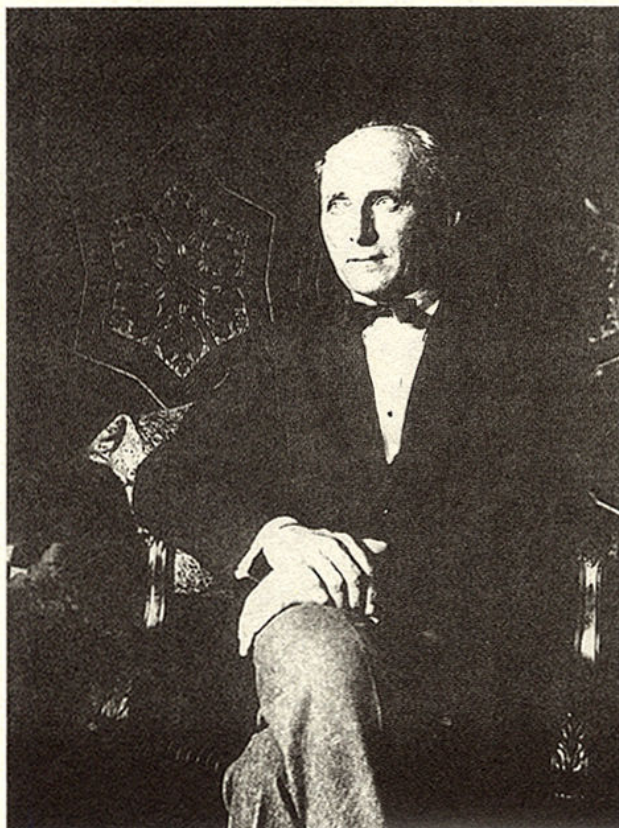
MANSARDA, MASARYKOVA 21-23

SNJEŽANA PAVIČIĆ

Muzej grada Zagreba dobio je od gradske uprave nekoliko značajnih memorijalno-ambijentalnih zbirki poznatih pisaca, skladatelja, arhitekata i drugih uglednih osoba. Između ostalih donirane su memorijalna zbirka Rudolfa i Margite Matz, Cate Dujšin-Ribar i Ivana Ribara, Robrta Frangeša Mihanovića, Bele i Miroslava Krleže te stan Viktora Kovačića. Do danas su otvorene posljednje dvije spomenute zbirke, a u ovom je prilogu riječ o Kovačićevu stanu.¹

U razdoblju od dvadeset godina, od 1980. godine, kada je stan darovan, riješen je sanacijski i muzeološki program te je omogućena prezentacija zbirke. Ostalo je još uređenje tavana za koji su postojali planovi

VIKTOR KOVAČIĆ

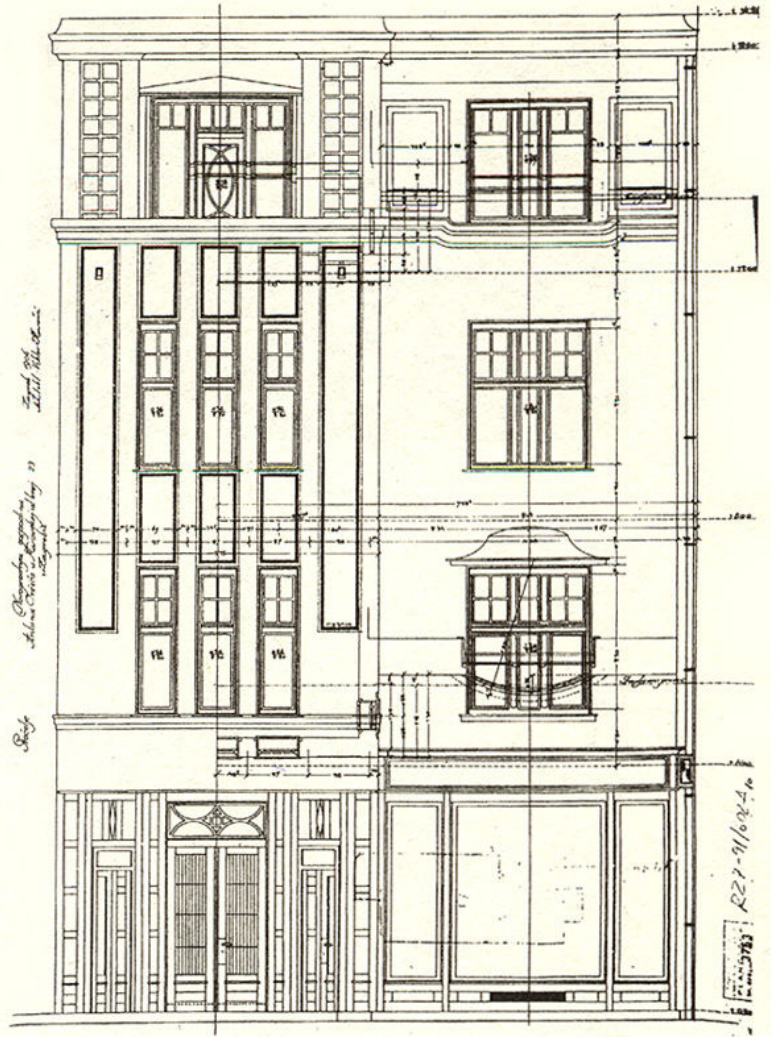

šireg muzeološkog pristupa, tj. izložbeni i animacijski program kojim bi se kontekstualizirao Kovačićev život i prezentirala njegova najvažnija djela. Poslije konzervatorske i restauratorske obnove, predmeti su kataloški obrađeni, a u studenom 2000. godine promoviran je katalog kojim se istražuje i valorizira cijela kuća u Masarykoj 21-23. U toj publikaciji opsega 120 stranica, bogato ilustriranoj brojnim fotografijama, naveden je arhitektov životopis, popis najvažnijih objekata izgrađenih u Zagrebu prema njegovim projektima te opširna bibliografija. Autorica projekta, muzejska savjetnica gradskog muzeja Nada Premerl, pažljivo je obradila Kovačićev odnos prema vlastitom domu te je istaknula stvaralačke i društvene angažmane začetnika moderne hrvatske arhitekture, a u suradnji s likovnim postavljačem Željkom Kovačićem iskazala je veliko poštovanje prema osobnosti darovitog arhitekta. Predmete, njih ukupno 117, među kojima su namještaj, keramika, slike, svijećnjaci, satovi, sagovi i preostali inventar, kataloški je sredila kustosica istog muzeja, Vesna Vrabec. Dobro je ovom prilikom podsjetiti da Kovačić do dana današnjeg, dakle i 75 godina nakon smrti nema monografiju pa se taj katalog može smatrati početkom ozbiljnije sinteze o njegovu opusu.

TALENTIRANI BUNTOVNIK

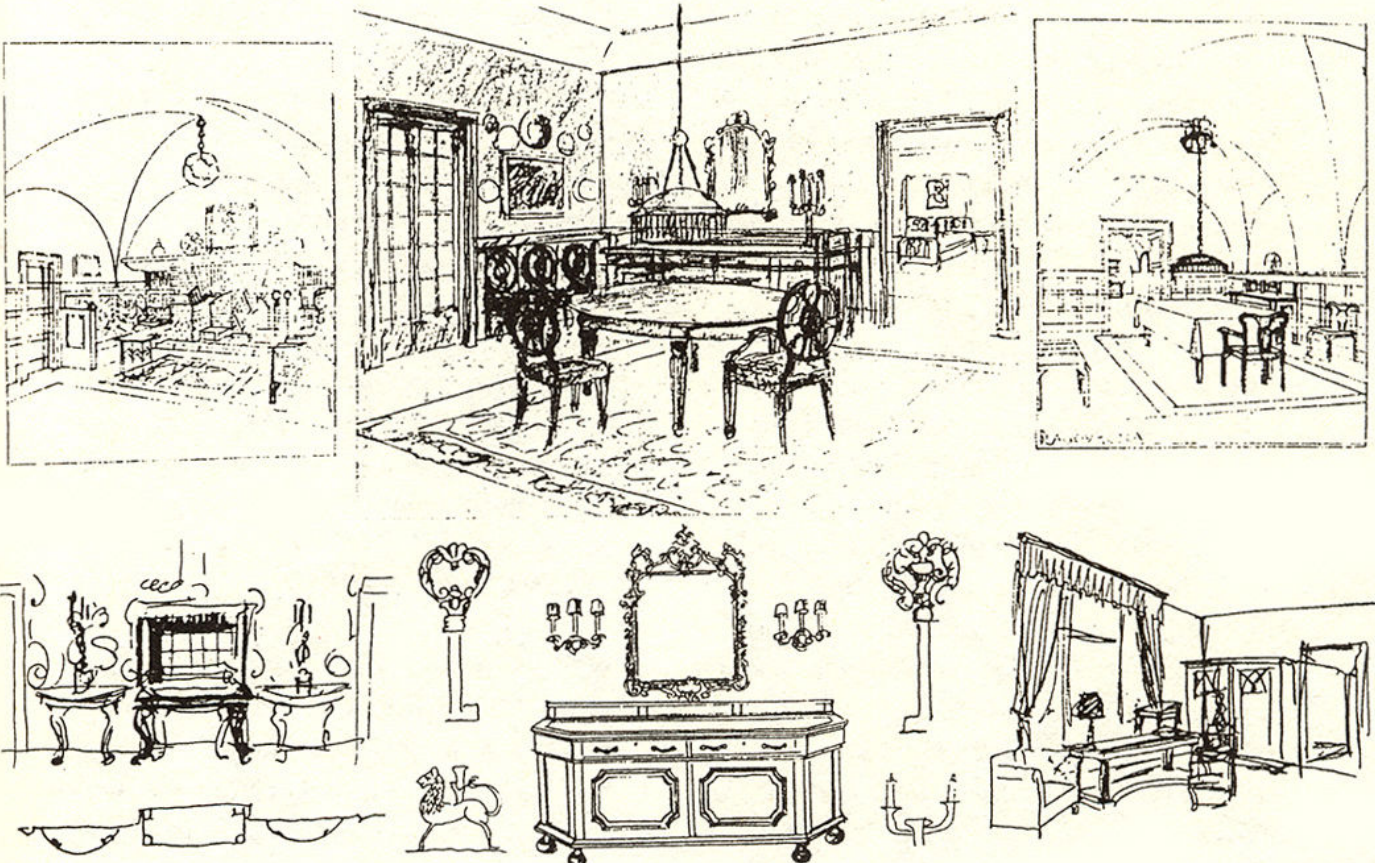
U vrijeme Kovačićeva dolaska u Zagreb, a bilo je to 1891. godine grad je izgledao bitno drugačije nego danas. Završavao je na zapadnoj strani Kolodvorskom cestom (današnjom Ulicom Republike Austrije), bio

je više nalik na provincijalni manji grad s nepoploćenim ulicama i okružujućim poljima i zaseocima. Tada je imao 39 000 stanovnika, a u vrijeme kada Kovačić prestaje djelovati, 1924. godine taj je broj nekoliko puta veći, ima već 110 000 stanovnika. U relativno kratkom razdoblju zbile su se velike urbanističko- građevinske i demografske promjene. Vrijeme je to završne faze uređenja središta grada koje u svemu slijedi srednjoeuropski kulturološki program. Dovoljno je samo spomenuti da je tada definirana i većim dijelom ostvarena "Zelena potkova", da tada djeluju poznate graditeljske firme na primjer: Kuno Waidmann, Gjuro Carnelutti, Hermann Bollé, Hönigsberg i Deutsch, Pilar & Maly & Bauda te mladi okupljeni oko Kovačića: Stjepan Podhorsky, Vjekoslav Bastl i Eduard Šen s kojima je Kovačić 1905. osnovao Klub hrvatskih arhitekata. Najveće su se promjene zbivale u vrijeme dvaju političkih moćnika sklonih kulturi, bana Khuena Hédervárijia i ministra Ise Kršnjavoga.

VIKTOR KOVAČIĆ, MASARYKOVA 21, NACRT PROČELJA, DETALI, 1906.

CRTEŽI V. KOVAČIĆA, INTERIJER I POKUŠTVO, 1927.

DETALJ ENTERIJERA

PREDSOBUE

Nekoliko podataka iz Kovačićeve biografije upućuje na bolje razumijevanje ponekih njegovih odluka i stavova. Kao dijete ostao je bez roditelja pa je imao skrbnika. Školovanje je završio u Grazu, nakon toga pohađa Obrtnu školu u Zagrebu. Poslije smrti skrbnika zapošljava se i radi građevinsko tehničke poslove kod najpoznatijih arhitekata Krune Waidmanna, Carneluttija i Bolléa, a po Bolléovoj preporuci 1896. odlazi u Beč. No tamo se nije, kako mu je savjetovao Bollé, obratio eklektiku Luntzu već modernistu Ottu Wagneru. U Beču je dobio stipendiju i završio studije, a 1899. godine vraća se u Zagreb. Cijelog života ga prati glas da nema "formalne kvalifikacije"; međutim, iz školskih dokumenata je očito da je završio šesti semestar Specijalne škole za arhitekturu na bečkoj Likovnoj akademiji. Vrativši se u Zagreb, nije baš jednostavno dobivao posao i zato je uglavnom živio od nagrada i natječaja. Bio je izrazito kritički orijentiran naspram uobičajenih dominantnih konzervativnih stilova, a britki jezik Ise Kršnjavoga okarakterizirao ga je *"talentiranim, ali lijenim buntovnikom"*. Kršnjavi dakako nije prihvatio radikalni pristup odbacivanja "Starih" i način na koji se Kovačić borio protiv eklektike i *boletike* te protiv dosadnog i imitativnog historicizma. U prvom broju časopisa "život", 1900. godine objavljuje programatski tekst o modernoj arhitekturi. Uzor mu je dakako Otto Wagner koji je, kako Kovačić opisuje *"najviše doprinio da se danas općenito priznaje potreba prijeloma s oponašanjem prijašnjih stilova. Novi materijal i drugi način života"*

upućuju da se i građevina mora mijenjati. Treba dakle umjetničke ciljeve spojiti s praktičnošću i to sve uskladiti do najmanje sitnice, od vrata i stolca do tlocrta i prostorne dispozicije stana".

U kronologiji Kovačićeva života je posebno važna 1905. godina, kada dobiva prvu nagradu na javnom natječaju za uređenje Trga Franje Josipa (današnji Tomislavov trg), čiji projekt većim dijelom nije realiziran, odnosno izvedena je samo nivelacija i pristup na stubište. Radio je projekte i za druge agrarnerske trgove, koji također nisu realizirani, Kaptolski, 1905. god., Jezuitski 1909. god. (u suradnji s Hugom Erlichom), a iste godine idejno koncipira Rokov perivoj.

Ukratko bi se Kovačićev stvaralački *credo* mogao okarakterizirati kao stil izrazite promjene uz poštivanje moderno interpretiranih vrijednosti tradicije. Upravo takav pristup izvrsno ilustriraju crkva sv. Blaža (1910-13) i kuća doktora Ede Franka na uglu Mažuranićevog trga i Hebrangove ulice (1912-1913). Inspiriran duhom engleskog "Arts and Crafts" te Loosovim enterijerom, zanima se i za unutrašnje uređenje, smatra to dapače neizostavnim dijelom projektiranja.

OTMJENA LAPIDARNOST

Kuća u Masarykovojoj br. 21-23. građena je 1906.-1907. godine kao dvojni najamni objekt za Antuna Oršića i Reginu Divković. Umjesto novca za projekt cjele kuće, investitor Oršić je Kovačića isplatio mansardnim

DETAJ ENTERIJERA

stanom na četvrtom katu. U cjelini je evidentan Wagnerov utjecaj kao i duh secesije koji se posebno nazire u oblikovanju detalja pročelja. Dva malo uvučena, lijepo oblikovana ulaza smještena su ispod kasetirane ploče erkera. Kroz drvena vrata s ustakljenim krilima i željeznom rešetkom ulazi se na središnji dio, kroz koji vodi visoko stubište, a iz njega se ide u pojedine stanove koji pokazuju moderan pristup organizacije prostora bez predugačkih hodnika i shematiziranih adicijskih nizanja, kakvim su obilovali prostori ranijih razdoblja.

Dobivši u toj kući mansardu, vještím uklapanjem u cjelinu Kovačić probija dva mala prozora, a s dvorišne strane podiže zid. Što taj trosobni stan od 80 m² čini tako posebnim i izražajnim? Suptilnost, profinjenost, domišljatost, ekonomičnost, neuškopljeni minimalizam, neuniformnost, humana otmjenost, usklađena raznolikost - sva ona svojstva suprotna uobičajenoj elitnoj,

građanskoj slici stana, koje su oštro kritizirali Loos, Gurlitt i Flake ocjenjujući ih *"lažnim, pomodnim, glancastim stilom koji boluje od ludila istovjetnosti"*. Sreća je što je stan sačuvan kao intaktni ambijent, a ima i memorijalno-umjetničke značajke jer je poznato da je arhitekt sakupljao umjetnine, kupujući ih kod antikvara i na raznim umjetničkim aukcijama. U stanu je maštovito i funkcionalno prostudiran svaki zid, svaki i najmanji detalj. Pođimo redom kroz sve prostorije. Zračna i svijetla kuhinja je kao i sve pomoćne prostorije namještena vrlo skromno. Stol, stolice, ugrađeni ormari i preostali elementi su izvedeni prema Kovačićevim nacrtima i pokazuju primjere dobrog funkcionalnog dizajna. Stolčići su, na primjer, praktikabli s otvorima za prihvat na tri strane, a posloženi jedan na drugi služe i kao ljestve. Predsoblje je stropnim otvorom rasvijetljeno dnevnim svijetlom, a ogledalo iluzionira i širi prostorne dimenzije. Tapetom su vješto sakrivena jedna vrata, a kroz veća

ostakljena vrata ulazi se u blagovaonicu gdje je u sredini smješten okrugli hrastov stol, četiri stolice "chippendale" i nekoliko masivnih naslonjača. Zbog relativno malog prostora iskorištena je svaka mogućnost ugradnje u debljinu dovratnika. Tako su u blagovaonici smješteni ormarići koji su poslužili za buffet, a niša ispod prostora uređena je za izlaganje različitih sitnica. Salon i soba za razgovor su najveće prostorije s dovoljno slobodnog prostora za kretanje. Pravi "štih" svemu daje orijentalna, zlatno crvena, bogato ornamentirana reljefna tapeta djelomice oslikana rukom. Na njoj su šesterokraki zvjezdoliki motivi ispunjeni cvjetnim ornamentom. Niti tu ne izostaje prikriivanje garderobnih ormara. Na parketu su tepisi s nekoliko bordura, a na policama biblioteka s više od 300 svezaka knjiga (uglavnom klasici od Bocaccia do Hessea, memoarska literatura, te nešto stručnih knjiga). Na zidu visi Kovačićev portret koji je 1924. g. naslikao crnogorski umjetnik Mile Milunović u stilu "elegantne boemske otmjenosti što podsjeća na engleskog gentlemen". Tu su i druge umjetnine, tri rukom kolorirana bakroreza iz 18. stoljeća, dvije ikone, dio relikvijara iz 18. st., sekreter iz prvih desetljeća 19. st. Stara plinska peć vješto je zaklonjena vertikalno povezanim kvadratnim i ovješanim mjedenim pločicama, vrata su zastrta kašmirskim šalom od vunene tkanine. Spavaonica s

bidermajerskim namještajem ostavlja utisak jednostavnosti i smirenosti, a kupaonica je tijekom godina obnavljana, no ipak su sačuvani izvorni ormari.

Važno je napomenuti da je stan ostao sačuvan zahvaljujući arhitektovoj supruzi Tereziji rođ. Arhanić, koja ga je čuvala 42 godine, a zbog nemogućnosti da se dalje o stanu brine darovala ga je 1953. godine gradu Zagrebu. Iako su supružnici bili u braku samo 11 mjeseci, gospođa Terezija je znala što znači taj ambijent i koliko je truda u njega uloženo. A. G. Matoš je 1908. godine Kovačićev dom opisao ovim riječima: *to je prava umjetnina, svojim mekanim sivim tonalitetom i provedenim principom lapidarnosti ništa u tom gnijezdu nije suvišno.*

U stanu je arhitekt živio 17 godina i doživljavao ga je kao prostor u koji se povremeno intervenira izmjenom detalja, a jedna od maksima koja bi mogla važiti u rasporedu njegova interijera glasi ovako: "sav zanimljiv, dakle dobar namještaj ide zajedno!" Zato i ne čudi da čak petnaest stolica iz različitih stilskih razdoblja ovdje supostoji u međusobnom skladu, a ne u eklektičkoj svađi.

BILJEŠKA:

1. U jednom od sljedećih brojeva "Vijesti muzealaca" bit će predstavljen i Krležin Gvozd.

SUMMARY

THE APARTMENT AND MEMORIAL COLLECTION OF ARCHITECT VIKTOR KOVAČIĆ Attic, Masarykova 21 - 23

The Municipality of Zagreb had donated to the Municipal Museum of Zagreb a number of important memorial-ambiental collections of eminent writers, composers, architects, etc. The Museum recently opened to the public the collection of architect Željko Kovačić, comprising his apartment with 117 items, in the attic of a building he had designed by himself. Upon conservation and restoration, the items were cataloged by curator Vesna Vrabec, and the Museum published a catalogue with Kovačić's biography, his major executed projects and a comprehensive bibliography. The author of the project, museum advisor Nada Premrl, carefully examined Kovačić's relation to his own home and highlighted his creative and social engagement. The catalogue is even more significant because even 75 years after his death we still haven't got a monograph on the architect who played a significant role as the initiator of modern Croatian architecture. The Museum further intends to expand the exhibition with a contextual presentation of Kovačić's life and his oeuvre.